

Sivistysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta (HE 2/2018 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- opetusneuvos Eeva Kaunismaa, opetus- ja kulttuuriministeriö
- pääjohtaja Heikki Mannila, Suomen Akatemia
- toiminnanjohtaja Riitta Rissanen, Ammattikorkeakoulujen Rehtorineuvosto Arene ry
- professori, varapuheenjohtaja Jouni Kivistö-Rahnasto, Professoriliitto ry
- toiminnanjohtaja, YTT Leena Wahlfors, Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
- puheenjohtaja Satu Henttonen, Yliopistojen ja tutkimusalan henkilöstöliitto YHL ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- toiminnanjohtaja Johanna Moisio, Tieteentekijöiden liitto
- Suomalainen Tiedeakatemia
- Suomen Tiedeseura
- Tieteellisten seurain valtuuskunta

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi Suomen Akatemiasta annettua lakia. Ehdotuksen mukaan Suomen Akatemia määriteltäisiin hallinnollisesti tieteen ja tutkimuksen asiantuntijaorganisaatioksi, mikä vastaisi nykyistä muotoilua paremmin muuttuneen toimintaympäristön tarpeisiin. Akatemian tehtävämuotoilua ehdotetaan koottavaksi nykyistä selkeämmäksi kolmen kohdan kokonaisuudeksi. Tieteellisten toimikuntien jäsenten toimikausia esitetään rajattavaksi lähtökohtaisesti yhteen, jotta luottamustoimen houkuttelevuus ja toiminnan uudistumiskyky voidaan varmistaa jatkossakin. Lisäksi toimikuntien nimitysprosessia ehdotetaan muutettavaksi avoimemmaksi ja läpinäkyvämmäksi.

Valiokunnan mietintö SiVM 1/2018 vp

Hallintovirastoa ja valtuutussäännöksiä koskeviin pykäliin ehdotetaan vähäisiä, teknisluonteisia tarkennuksia.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2018.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Sivistysvaliokunta toteaa, että Suomen Akatemian hallinnollista asemaa, tehtäviä ja tieteellisiä toimikuntia koskevien säännösten muutosesitysten tavoitteena on mahdollistaa toimintaympäristön muutosten huomioon ottaminen nykyistä paremmin. Tarkoituksena on parantaa yhteiskunnallisen päätöksenteon perustaa sekä varmistaa parhaat edellytykset Akatemian laadukkaalle, tehokkaalle, uudistumiskykyiselle ja luottamusta nauttivalle toiminnalle. Sivistysvaliokunta pitää näitä tavoitteita hyvinä ja kannatettavina.

Maamme julkinen TKI-kenttä on muuttunut viime vuosikymmenen aikana. Uudistusten taustalla on ollut pyrkimys valtiontalouden rajallisten resurssien puitteissa nostaa tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan laatua, näkyvyyttä ja vaikuttavuutta. Tavoitteena on ollut muodostaa kansainvälisesti yhä kilpailukykyisempiä kokonaisuuksia kokoamalla voimavaroja ja tukemalla yhteistyötä ja selkeämpää työnjakoa. Nyt on meneillään koko korkeakoululaitosta koskeva uudistamisprosessi, jolle on asetettu hyvin haastavat tavoitteet. Tutkimustoiminnan rahoitusta on toisaalta leikattu useamman vuoden aikana, ja käytettävissä olevan TKI-rahoituksen kohdistaminen tehokkaasti ja vaikuttavasti on tullut entistäkin tärkeämmäksi. Tähän vaikuttaa myös rahoituksen sirpaloituminen uusien rahoitusinstrumenttien myötä. Näiden uudistuspaineiden valossa ehdotettu Akatemialain muutos on perusteltu.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että kun ns. Korkeakouluvisio-työ on valmistunut ja kun korkeakoulujen uudistamisen peruslinjaukset on päätetty, arvioidaan vielä laajasti uudelleen kansallisen TKI-rahoituksen tavoitetaso ja kansallisten toimijoiden verkosto, mukaan lukien Suomen Akatemian asema ja tehtävät. Asiantuntijakuulemisen perusteella valiokunta kantaa erityistä huolta esimerkiksi terveyden, yhteiskunnan sekä sosiaali- ja terveystalouden tutkimuksen riittävästä rahoituksesta ja tähän sopivan optimaalisen rahoitusinstrumentin löytämisestä. Tällainen arviointityö edellyttää kattavan kansainvälisen vertailun tekemistä.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella sivistysvaliokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymistä muuttamattomana.

Toimikuntauudistus

Tieteellisiä toimikuntia koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettaviksi tehtävämäärittelyn, toimikausien ja kuulemismenettelyn osalta. Asiantuntijakuulemisessa on kiinnitetty huomiota siihen, että tahoja, joita tulisi kuulla ennen toimiennimityksiä, esitetään kattamaan korkeakoulut, valtion tutkimuslaitokset sekä tiede-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan viranomaiset ja yhteisöt. Esi-

Valiokunnan mietintö SiVM 1/2018 vp

tys tarkoittaa sitä, että kuultavien määrä kasvaa nykyisestä merkittävästi, kun kuultavien joukkoon tulevat myös kaikki ammattikorkeakoulut.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että kuulemismenettelyt eivät käytännössä uudistuksen myötä muutu menettelyllisesti liian raskaiksi ja tarkoitustaan vastaamattomiksi. Toimielinten nimitysten osalta on jatkossakin tärkeää, että jäsenten korkeatasoisesta tieteellisestä asiantuntemuksesta ei tingitä. Valiokunta kannattaa myös toimikuntien ja asiantuntijapaneelien jäsenvalintojen läpinäkyvyyden edistämistä. Paneelien ja toimikuntien tehtävien muuttamisessa on turvattava kansallinen näkökulma.

Akatemian toimikuntien määrästä ja nimistä säädetään asetuksella. Hallituksen esityksen mukaan Akatemiassa on jatkossa kolme tieteellistä toimikuntaa, sillä biotieteiden ja ympäristön tutkimuksen toimikunta yhdistyy terveyden tutkimuksen toimikunnan kanssa biotieteiden, terveyden ja ympäristön tutkimuksen toimikunnaksi. Siirtymistä kolmeen toimikuntaan aiemmasta neljästä on laajasti kannatettu valmistelun aikana, ja se vastaa myös nykyistä paremmin vallitsevaa kansainvälistä jaottelua. Hallituksen esityksessä toimikuntien työmäärän arvioidaan uudistuksen myötä jakautuvan entistä tasaisemmin kolmen toimikunnan välillä.

Valiokunta pitää ehdotusta kolmesta tieteellisestä toimikunnasta kannatettavana, mutta korostaa pienten tieteenlajien ja useamman tieteenalan rajapinnoilla liikkuvien hankkeiden rahoitushakemusten riittävän monipuolista ja asiantuntevaa käsittelyä. Valiokunta korostaa uuden yhdistetyn toimikunnan monipuolisuutta ja -tieteisyyttä ja muistuttaa terveystieteiden samoin kuin hoitotieteiden merkityksestä korkeakouluillemme.

Valiokunta toteaa, että tieteellisten toimikuntien jäsenten kausi rajoitetaan yhdeksi. Keskusteluisissa on todettu, että tämä voi heikentää jatkuvuutta. Kuitenkin uudistuksen katsotaan edistävän aktiivitutkijoiden suostumista toimikuntien jäseneksi.

Valiokunta pitää välttämättömänä, että uudistuksen seurauksia erityisesti tutkimusalueiden rahoitukselle seurataan ja arvioidaan ja että tarvittaessa ryhdytään toimiin, joilla varmistetaan yhteiskunnan tiedontarpeen ja innovaatiokyvyn edellyttämä tutkimuskenttärakenne.

Henkilöstön edustus

Asiantuntijakuulemisissa on ehdotettu, että Akatemian henkilöstöllä olisi pysyvä edustaja Akatemian hallituksessa. Tätä on perusteltu muun muassa sillä, että substanssiasioiden ja toimikuntien ja muiden rahoitusta käsittelevien elinten toimintaprosessien tuntemus vaikuttaa henkilöstön työhön, kun henkilöstö tukee toimikuntien luottamushenkilöitä niiden tehtävässä. Lisäksi on viitattu lakiin yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa (1233/2013) sekä valtion ao. henkilöstöpoliittisiin linjauksiin.

Sivistysvaliokunta on saanut selvityksen henkilöstön edustuksesta Akatemian hallintoviraston keskeisissä ryhmissä. Valiokunta ei ota tarkempaa kantaa Akatemian sisäiseen hallinnolliseen kysymykseen hallituksen täydentämisestä henkilöstön edustajalla, mutta pitää tärkeänä, että henkilöstöllä on asianmukaiset ja riittävät vaikutusmahdollisuudet, jotka toteuttavat yhteistoimintaa koskevan lainsäädännön vaatimukset ja valtion henkilöstöpoliittiset tavoitteet ja linjaukset.

Valiokunnan mietintö SiVM 1/2018 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sivistysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 2/2018 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Helsingissä 2.3.2018

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuomo Puumala kesk
varapuheenjohtaja Sari Multala kok
jäsen Ritva Elomaa ps
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Marisanna Jarva kesk
jäsen Kimmo Kivelä sin
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Mikaela Nylander r
jäsen Ulla Parviainen kesk
jäsen Pekka Puska kesk
jäsen Sari Raassina kok
jäsen Sari Sarkomaa kok
jäsen Sami Savio ps
jäsen Jani Toivola vihr
jäsen Pilvi Torsti sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaj Laine